

De a ciganologia nem fog zöldágra kerülni mindaddig, míg nem születik több Miklosich, ki nem csak jó nyelvész, de jó történetíró is és szigorubbán bánik a történeti anyaggal, mint pl. az előttünk fekvő munka szerzője, Burton, a ki ugyancsak gyöngé történetész. Így pl. Hunyady Jánosunk nála oláh-czigány és Zsigmond király természetes fia. Továbbá egy és ugyanazon Zsigmond nevű pécsi püspökről állítja a 206. lapon azt, hogy ez 1540-ben czigányokkal ágyugolyókat öntetett a törökök *javára* (for the benefit of the Turks), a 262. lapon pedig azt, hogy a golyókat 1496-ban csináltatta a törökök *elleni* harcra. A püspöknek — szerinte — segítségére voltak még a következő czigány előkelőségek „Zindelo király, Miguel és Andrew hercegek, Manuel és Juan grófok, Pedro nemes lovag és Polgár Tamás vajda.“ Az efféle adatgyűjtés arra az adomára emlékeztet, hogy midőn a nemrég elhalt perzsa sah először látogatta meg a különféle párisi gyűjteményeket, megkérdezte mindenkinek és minden dolognak a nevét és följegyeztetett mindent egy jegyzőkönyvbe. Midőn azután hazakerült, egy-egy rendjel jutott nemcsak a Jardin d' acclimatation és a palaeontologiai múzeum igazgatóinak, hanem a jeges medvének, a kengurunak, de meg a mammuth és plesio saurusnak is.

A mit Burton saját szemével vagy füleivel tapasztalt a világ mindenféle zugában a czigányok között, annak mint nyers, földolgozatlan anyagnak mindenestre némi hasznát veendi a ciganologia, vagy a mint ő jobban szereti a „csingánologia“, de „Phárao ivadékai“-nak történetét ő csak összekuszálja, nem tisztázza.

Különben is dolgozatának zömét polémia képezi, melyet a többször idézett Bataillard Pál ellen folytat, ki még 1875-ben, egy az angol „Academy“ hoz intézett levelében Burton tyúkszemére lépett. Bármenynyire haragudott is meg reá szerzőnk, Bataillardnak eltagadhatatlanul megvan az az érdeme, hogy nem ismétli szajkó módjára, a mit elmondott már előtte valaki, hanem kutat, keres és — a mi fő — meglátolja adatait.

London, 1898. május hó.

Kropf Lajos.

Vidéki emberek.

Irta: Petelei István. Budape-t. Athenaeum. 1898. 8.r. 153 lap.

A múlt nyáron jelent meg egy meglehetősen közepes értékű verskötet, a melyről mégis sok szóbeszéd esett — vagyis inkább a Beöthy Zsolt előszaváról.

Beöthy Zsoltnak az aesthetikai álláspontja alkotja azt az átvezető hidat, a mely Gyulai Pálnak felfogásától az élethez, az irodalom gyakorlatahoz átvezet, s így csak nagyon természetes, hogy mindenki a legnagyobb érdeklődéssel várja, mikor ilyen hívatott ember nemcsak újabb irodalmunk elnemzetlenedésének, hanem egész modern irodalmi

fejlődésünknek mondhatni alaptörvényét véli felfedezni. A város és a falu adja meg szerinte a költészet alaphangját, a nemzeti irány a falu költészete, az idegen a városé. Eltekintve attól, hogy a törvény nem egészen új, mert implicite benne foglaltatik Taine nagy elméletében, a melylyel a szellemi fejlődés minden irányát és fázisát, a művészettől a történelem bölcsesletéig mechanicus úton megmagyarázni iparkodott, nem is kimerítő, mert nem fejt meg mindent, a mi különben természetes is, mert kevesebb determináló elemet vesz fel, mint Taine Hypopolit, a kinek elmélete a maga egészében szintén nem vált be, noha a környezetben mindenütt kutatta a fajnak és a történelmi intézmények hatását és befolyását is. De hát ugyan, hogy kerülnek ezek a meglehetősen ismeretes dolgok a Petelei István könyvének ismertetése elé?

Azon a jagon, hogy Petelei könyve címének a megválasztásában és a kötetében összegyűjtött elbeszélésekben is ennek a tanításnak látszik hódolni. Az ő felfogása szerint is a vidéki levegő, a kisvárosi élet a maga számtalan aprólékos hol unalmas, hol vonzó sajátosságával, minden szunyogot elefánttá fújó nagyozásával egészen más fajta embereket terem, mint a nagyváros örökös zajával, ideges és izgatott lármájával. Csakhogy ez a vidék, a mely ilyen hatalmas különbségek kifejlődését elősegítette, — de a világért sem egyedül vitte végbe — a legrövidebb idő alatt a multhoz fog tartozni, melyet lelkünk jobbnak tart, mialatt sóvárogva várja a jövőt. A polgárosodásnak mindent nivelláló áramlata lassanként elhat mindenhova, eltünteti a faji és helyi különbségeket, mert a hol a vasútnak sípja egyetlen egyszer is megszólalt, az a föld már félig a cosmopolitismus birodalma.

S ebből a szempontból fogva fel a dolgot, bizonyára hálás és Petelei izmos tehetségéhez nem méltatlan dolog volna, ha ennek a pusztulásnak induló kicsiny, de érdekes világnak a képét iparkodnék megrajzolni. Csakhogy itt megint az a nehézség, hogy a novella terjedelménél és sajátosságainál fogva egyáltalában nem alkalmas erre; oda epos, vagy a modern kor megváltozott szükségletét tekintetbe véve, regény kell. A novella legfőljebb egy-egy typut rajzolhat, kisebb kört festhet, de egységes, erkölcsi felfogást, szellemi és anyagi életet egy képen szemléltető világ képet adni nem tud, bár ha annyira subjectiv és sajátos írónak, még oly művészi keze is vezeti a tollat, minő Peteleié. Elbeszéléseit valami elemezhetetlen hangulat lengi által, a melyből, hol az erdélyi hegyek üde levegője csap felénk, hol a világ és emberek gyarlóságait hidegen szemlélő ember megfigyelése lép előtérbe, máskor ismét az emberszeretet meleg hangjai ütik meg fülünket, s mindezekkel együtt vagy tán bennük, ott van az írónak eredeti, rögtön felismerhető egyénisége, a mely éppen úgy megnyilatkozik rövid szaggatott mondataiban, mint a hangulatokban, melyeket érzékíteni törekszik, s a történetekben, melyek lelkét lekötik.

Annyi bizonyos, hogy ezek a „Vidéki emberek“ nem közönségesek, sőt talán némelyek egyszerű, kisvárosias külsőjük alatt hypermodern történetek hőseivé vagy hősnőivé lesznek, de Petelei erős tehetsége akkor is innen tartja őket a jó ízlés és lélektani valószínűség ma már — fájdalom — oly könnyen átugorható sorompóin.

Istenem, de sok nyomorú ember élhet manapság a nagy városok poros, egészségtelen légkörében, mikor a vidéki emberek közt is annyi a lelki beteg!

A Nagy Lidi ura félkegyelmű lett, minek utána a felesége megszökött egy százsz kancellistával, s minthogy az ilyen fajta megháborodottak eszmés emberek szoktak lenni, neki lát, hogy kitaláljon olyan vasszekeket, a melylyel elmehet a feleségéért. A mikoron pedig megnyitják a vasutat, csak ez jön az ajkára: „Nézd csak nézd, a gazemberek kitalálták“ s arcczal előre bukott abban a pillanatban a havas földre.

Pánczél Józsi, a szöcs, hogy *Ö. T. O.* szakaszvezető lehessen és e díszes állásnak kellőképen megfelelhessen, elhanyagolja mesterségét, feleségét, s gyermekét is majd hogy elemészti, s épen csak az utolsó perczben tér magához, s eladhatja mindenét, még a tűzoltó sisakot és a kis csinos börtokos baltát is, mert hát ha citromot rendelnek — hát citromot kell venni.

Tar Katicza kevés észszel megyen a *Tarvászári búcsú*-ra, s azt a keveset is ott hagyja, mikor keservesen látja és hallja, hogy álmainak és a szabadságnak diadalmas hőse micsoda útszéli, köznapi emberré lett, s ő hozzá, harczainak részeséhez nincs más szava, mint: „Féljen a hüléstől!“ Egy-egy ilyen csattanós fordulatban nagyszerűen érzékelteti Petelei a költészet és prosa, élet és ideál közt való áthidalhatatlan ürességet.

Ugyancsak ezekhez sorozhatjuk *Az Eliz nevenapja* címűt is, mely lélektani alapvetés és indokolás tekintetében meglehetősen gyengén áll, és noha a történet valószínűnek épen nem mondható, mégis érezük benne a művészi realismus bélyegét, a mely Petelei minden sor írását jellemzi.

Tagadhatatlan, hogy ez a társaság meglehetősen szomorú, eltekintve attól, hogy 3 novella halállal is végződik. Csendes monománikusok, a kik eltépték mindazokat a szállakat, a melyek lelküket s velük együtt életüket a külső világhoz kötötték, szemük mindig belséjükbe néz, noha az a külön képzetvilág, melyre szemük folyvást irányul, reájuk nézve tapintható, érzékelhető valóság.

A lemondásnak és megnyugvásnak csendes melancholiája az, a mi a kötetnek ezen darabjait olyan közel hozza szívéinkhöz, s a magasabb színvonalra, nemesebb hatásra való törekvés, a mi a tisztultabb izlést Petelei előtt hódolatra készíti. Történetei, ha mindig nem is új motívumokon épülnek, egyéni előadása révén érdekesekké, sőt

mondhatni újakká válnak. Így az *Esős alkony* egyszerű visszaemlékezésén keresztül nagy ritkán megcsillan a humor derűje, a melynek egyik elemét, a csendes, resignált melancholiát e kötet Peteleit jellemző tulajdonságai egyikének vallja. A *Kaland* azt az egészen nem új történetet mondja el, miképen menti meg a már-már elbukó nőt az anya, a kit kis gyermekének öntudatlan gügyögése kelt fel benne, (Benedek Eleknek olvastam nem régiben egy tárczáját, csakhogy ott az anya helyett az apa szerepelt, s a kisedel gügyögése helyett arczképe.) Ugyancsak az anyai érzésnek majdnem apotheozisát nyújtja *Az édes anya* című kis rajzban; az igazi anya fiáért mindent feláldoz és gyermeke emlékének kedvéért mindent megbocsát, még azt is, hogy egyetlen gyermekét elrabolták tőle. A *Szigetvári vértanúk* satirikus rajznak készült, noha a költő mély kedélye itt élét szegi a satira csipkedésének s evvel együtt csattanójának.

S még ez a mély kedély egy részt az érzések és benyomások felfogását mód felett megkönnyíti, addig ugyan ebben látom másrészt annak okát, hogy könyvét végig olvasni egy folytában kissé fáradságos; a mély kedélyű ember rendszerint tartózkodó, s csak nagy nehezen tudja rábírní magát, hogy feltárja lelkét mások előtt; s ezen általános tulajdonság a költészetben úgy nyilvánul, hogy a cselekvény csak nehezen, több gázlón keresztül indul meg, s gyakorta megakad, mintha a költő habozna, vajjon nem-e profanizálása lelki világának, mikor mindeneknek megmutatja az értékes gyöngyöket, szíve fájdalmanak szülőiteit. Ugyancsak ebben vélem én megtalálni okát annak, hogy e kicsi elbeszélésekből teljesen hiányzik a drámai élet mozgalmassága, s ezt az epikai szélesség helyettesíti, a nélkül, hogy pótolni tudná, mert nincs meg bennük a széles epikai mederhez megkivántató hatalmas folyam.

Egyetlenegy darab kivétel egy általános szabály alól, nevezetesen a *Két fehérnép* nevet viselő, mely elevenség, érdekesség tekintetében messze társai fölé emelkedik, mozgalmos képei egymásután vonulnak el szemünk előtt, noha mélység tekintetében *Nagy Lidi urával* nem ér fel. De különben ezek a generalizálások meglehetősen meddő és hiába való dolgok. Egy igazi mű alkotás sokkal több rejtett fonálból készül, sem minthogy ilyen futólagos szemlénél a készen levő kelmének finom, inponderabilis szálait meglelni és meglátni lehetne.

Áll ez különösen Petelei Istvánra, kinél minden szónak meg van a maga jelentősége, s szinte magunk előtt látjuk az író, a ki, valamiképen a színeknek a képíró, úgy ő az egyes szavaknak a hatását a legnagyobb műgonddal mérlegeli. S a mai gyors munka korszakában talán a legnagyobb dicséretnek közül való, a mit íróemberre el lehet mondani.

Erős, sajátos egyéniség, a kinek meg van a maga sajátos nyelve is, a melyet nem a Lipótvárosban tanult! Nemzeti érzése lelkének

egyik alaprétége s jól esik — most a jubilaris esztendőben — egy-egy visszaemlékezést hallanunk a nagy időkre, a szabadságharcz dicső napjaira.

Megfigyelései aprólékosak, de jellemzők és egyúttal művésziek. Embereit számtalan apró vonásból építi fel, a melyek azonban egy-ségre nem mindig olvadnak. Jellemzésül érdekesnek találom ideiktatni: (A székely ember) „Tempósan kihuzta a papirba pakolt dohányját, azt lassan kibontotta s elsimította a papir rücskét; óvatosan megtömte a pipáját, óvatosan gyújtotta meg a bűdös gyufát s gyöngö füstöt szíva, barackot vetett a szőke gyermek kobakjára, a szomszéd asztalhoz szólt a gyalázatos útról“ stb. Leírásai néhol kissé holtak, de másutt (Esős alkony) valóban költőiek.

Ha e vázlatos ismertetésemben bármily halvány képet sikerült adnom Petelei sokoldalú tehetségéről, nem végeztem teljesen hiábavaló munkát; a ki megismeri, megszereti,

Kunfi Zsigmond.

A Talmud.

Kulturtörténeti és biblikus tanulmány. Irta *Huber Lipót*, theologiai tanár. Budapest, a szerző tulajdona, 1897. X + 280 lap, 8r. Ára 2 fnt 50 kr.

A kalocsai érsek ismert áldozatkészségének köszönhetjük, hogy irodalmunk olyan munkával gazdagodott, mely tárgyánál fogva a legérdekesebbek és legtanulságosabbak közé tartozik, sőt a mi viszonyaink között épenséggel hézagpótlónak mondható. Ismertetve volt ugyan már a talmud magyar nyelven is, épen ebben a folyóiratban (1892. és 1893-iki évf.) és még előbb a Magyar-Zsidó Szemlében (1884-iki évf., Hochmuth Ábrahám értekezése). De míg ama munkálatok, noha a talmudnak szintén minél több oldalról való bemutatására törekedtek, rövidebb terjedelműek voltak és zsidó vallású szerzőktől származtak, addig a jelen munka terjedelemre jóval meghaladja elődeit és keresztény, még pedig katolikus theologus tollából folyt. Ez pedig különös érdeket kölcsönöz a könyvnek, mert a talmud a kultusz és ritusz dolgában még ma is elsőrendű, de mindazonáltal csupán közvetett forrása a zsidók vallásos gyakorlatának, míg a polgári élet vonatkozásaiban teljesen érvényét veszítette. És épen mivel ebben a folyóiratban volt már szó a talmudról, a zsidóknak — Apácaival szólva — „ezen összefoglaló és autentikus bölcsességéről“, ismertetjük itt jelen munkát már az audiatur et altera pars elvénel fegva is.

Ugyanezért azonban felmentve érezzük magunkat tartalmának részletes bemutatásától s annak csak vázlatát kívánjuk adni. A könyv két részből áll. Az első (az egésznek $\frac{4}{6}$ -e) az úgynevezett *hagyományos* vagy *szóbeli* tannak, melynek ellentéte az *írott* tan, azaz az ó-testamentum és a mely később szintén írásba foglaltván, a *talmud* és